



Prosinec 2022

PREZIDENTSKÉ VOLBY: KARTY JSOU ROZDÁNY

Karel Sál

Peloton je kompletní. V minulém týdnu ministerstvo vnitra oznámilo, že do prezidentského klání posílá celkem 9 kandidátů: Andreje Babiše, Jaroslava Baštu, Pavla Fischera, Marka Hilšera, Danuši Nerudovou, Petra Pavla, Denisu Rohanovou, Josefa Středulu a Tomáše Zimu. Ostatní zájemci neprošli byrokratickým sítím, jelikož nesplnili zákonné požadavky. Počet oficiálních kandidátů se ještě může změnit, zejména pokud některý z nepostupujících bude úspěšný se stížností u Nejvyššího správního soudu.

Text probírá vliv volebního systému, šance na zvolení jednotlivých jmen a také důvody, proč ten třetí vzadu s dobrou kampaní může projít do druhého kola mnohem snáz než ten, který byl na první příčce po dlouhé měsíce.

Jak na to?

Volební systém prezidentského klání známe už ze senátních voleb – odborně se mu říká dvoukolový většinový systém s uzavřeným druhým kolem. Z pohledu voliče se jedná o příjemně jednoduchý mechanismus. V prvním kole vybírá ze schválených kandidátů to nejsympatičtější jméno. V kole druhém¹ pak může, či nemusí podpořit jednoho ze dvou nejsilnějších postupujících z kola prvního.

Zajímavostí je, že český zákon o volbě prezidenta republiky připouští možnost, aby ve druhém kole bylo kandidátů vícero. Ve velmi nepravděpodobném případě může nastat situace, ve kterém by do 2. kola postoupili třeba 3 kandidáti. Např. pokud by kandidátka Anna dostala 1 000 000 hlasů, kandidát Bořek 900 000 a kandidát Cyril také na chlup stejně 900 000 hlasů, postupují do druhého kola všichni.² Taková situace ale je asi stejně pravděpodobná jako vítězství Karla Janečka.

Vzhledem k tomu, že z 9 volebních lístků stačí vybrat jedno jméno a to pak vložit do obálky, mají prezidentské volby pravidelně vysokou volební účast a nejnižší podíl neplatných hlasů. Žádné volební formule, žádné preferenční hlasy, žádné obvody s měnicími se počty mandátů. Ten, kdo dostane více hlasů, prostě vyhraje. Jednoduché.

Také je dobré upozornit (zejm. Tomia Okamuru), že k dodatečným úpravám volebního lístku se nepřihlíží. Tudíž zarytý odpůrce, který nepřenesl přes srdce, že jeho favorit nepostoupil do druhého kola, nemůže demonstrovat svoje rozčarování tím, že na volební lístek napíše nějaké prohlášení či přeškrtně jméno kandidáta. Pokud volební komise dokáže lístek přečíst (tj. zmíněný odpůrce by musel škrtnat opravdu hodně intenzivně), hlas se započítá jako platný. Pomůže leda to, že odpůrce vhodí volební lístek do urny bez obálky (jako se to stalo Karlu Schwarzenbergovi během druhého kola prezidentských voleb v roce 2013), či lístek přetrhne – takový již komise vyřadit musí.

A jaké jsou účinky dvoukolového systému? Dle dosavadních výzkumů nahrává konsenzuálním kandidátům, tedy těm, kteří jsou pro většinu elektorátu více přijatelní. Pomáhá posilovat dostředivé tendence [Birch 2003], a proto je také na světě nejčastěji používán tam, kde je prezident právě volen přímo [IDEA 2022]. Z těchto důvodů někteří kandidáti prodělají nápadnou změnu image, kdy se z ostrých hochů a tvrdých dam stávají holubičí povahy s pochopením pro každého, kdo by mohl přinést nějaký ten hlas. A jaké jsou šance jednotlivých kandidátů?

Vítěz bere vše

Člověk nemusí být politologickým esem, aby dokázal vydedukovat, že vysokou šanci na zvolení mají v tuto chvíli pouze 3 kandidáti: Andrej Babiš, Danuše Nerudová a Petr Pavel. A pokud nenastane nějaká závažná situace, například jeden z tohoto trojlístku vážně onemocní, bude vzat do vazby, či ještě něco horšího, tak prezidentem či prezidentkou se stane jeden z těchto 2 pánů a jedné dámy. A co ostatní? Ti šanci nemají? Teoretickou šanci mají samozřejmě všichni, ale musíme si poctivě odpovědět na otázku: „Jak velkou?“

¹ Druhé kolo se koná 14 dní po tom prvním v případě, že žádný kandidát v prvním kole nedostal více než 50 % hlasů. Vzhledem k současným preferencím jednotlivých kandidátů je varianta vítěze již po prvním kole velmi nepravděpodobná.

² § 56 zákona č. 275/2012 Sb. o volbě prezidenta republiky a o změně některých zákonů (zákon o volbě prezidenta republiky).

Začněme s první třetinou outsiderů. **Jaroslav Bašta, Tomáš Zima a Denisa Rohanová** sice kandidují, ale pravděpodobnost zvolení se limitně blíží nule. Šance jim snižuje minimální známost a absence výraznějšího politického angažmá. Jaroslava Baštu možná budou volit někteří příznivci SPD (i když asi ne všichni), ale jeho politické úspěchy jakožto ministra bez portfeje v Zemanově vládě by patrně nedokázal vyjmenovat ani sebelepší kronikář tuzemské politiky. Tomáši Zimovi kromě rektorování Univerzity Karlovy a podivných pročínských postojů toho k prezentaci moc nezbylo a kampaň se sanitkou Škoda 1203 zlomová rozhodně nebyla. Denisa Rohanová je mediálně téměř nepolíbená a občané o ní vědí maximálně to, že ji ke kandidatuře dopomohlo ministerstvo vnitra naprosto šíleným výkladem volebního zákona, který prý umožňuje uznat podpisy od zákonodárců, kteří dnes poslanci už dávno nejsou. Vliv těchto kandidátů na celkové výsledky bude omezený, ale třeba takový Jaroslav Bašta může pomoci mobilizovat voliče, kteří jsou protivládně naladěni a za jiných okolností by k volbám ani nešli.

Druhou třetinu chápeme jako kandidáty pro kandidaturu. Věříme, že **Pavel Fischer, Marek Hilšer i Josef Středula** nejsou tak naivní, aby si skutečně mysleli, že to se svými preferencemi mohou úspěšně dotáhnout až na úřad prezidenta. Je pravděpodobné, že hlavně dva prvně jmenovaní kandidaturu chápou jakožto bezplatný volební průzkum a patrně do volebního souboje jdou proto, aby na sebe upozornili před nadcházející obhajobou svého senátorského křesla, která je čeká na podzim 2024. Josef Středula zase vycítil vakuum na levé straně politického spektra a zjišťuje, kolik bývalých voličů ČSSD dokáže přesvědčit svojí odborářskou rázností, aby dotčení volili kováříčka (Středulu) a ne kováře (Babiše).

U této trojice je ale mnohem zajímavější vliv na druhé kolo. Středula teoreticky může uškodit Babišovi, jakožto hegemonovi středo-levice, ale také může pomoci pro druhé kolo mobilizovat i ty voliče, kteří by v deziluzi z malé nabídky zůstali doma. Problém je, že Středulovy preference se pohybují u dna, takže pokud na sebe opravdu výrazně neupozorní během diskusí, obdrží maximálně jednotky procent a žádný vliv mít nebude. Hilšer a hlavně Fischer budou vázat část hlasů liberálů z Prahy a v případě Fischera také poměrně velký počet moravských katolíků. Jejich zisky mohou být podobné jako v roce 2018 (Fischer 10,23 % a Hilšer 8,83 % hlasů). Pak následuje otázka, kolik jejich voličů přijde 27. a 28. ledna znovu. Pokud tito pánové uspějí nějak výrazněji, můžou nechtěně nahrát Andreji Babišovi k vítězství v prvním kole.

Sibylina fabulace

Ačkoliv v médiích můžeme číst zaručené předpovědi různých komentátorů, analytiků a dokonce sázkařů, kdo že to teda volby vyhraje a co kandidátům škodí či pomáhá, pravdou je, že po posledním průzkumu³ v době vypracování tohoto textu mají Babiš, Pavel i Nerudová šanci na zvolení stejnou [Kantar, Data Collect 2022]. Taková konstelace prostě může dopadnout jakkoliv. V současné době Danuše Nerudová dotahuje Andreje Babiše a hlavně Petra Pavla. Ten se může stát obětí tzv. efektu Jan Fišer. Bývalý premiér úřednické vlády také v roce 2013 byl dlouhé měsíce favoritem a dokonce byl zván do duelů s Milošem Zemanem jako ten silnější. Jenže co pan Fišer nechtěl, Karel Schwarzenberg, bývalý ministr zahraničí a velmi známá osobnost v preferencích vystartoval jako raketa a Fišerovi tak s přehledem ukradl druhé kolo. A proč se to stalo? Jednak kvůli jistému opotřebení kampaně, kdy byl Fišer v éteru příliš dlouho a nakonec mu došla témata ke komunikaci. A také proto, že patřil

³ Andrej Babiš 27 %, Petr Pavel 26,5 % a Danuše Nerudová 23,5 %.

k těm nekonfliktním kandidátům, kteří sice nikomu nevadí, ale také nikoho nezvednou ze židle. A to je situace, které se Petr Pavel asi nyní obává nejvíce.

Preference jsou dobrý ukazatel aktuálních politických nálad společnosti, ale důležité je upozornit, že téměř polovina voličů, kteří k volbám přijdou, ještě nemá jasno, komu hlas vlastně hodí. A zde je zakopaný onen slavný pes. Třetina až polovina voličů se bude rozhodovat až v lednu, někteří svoje preference ještě přehodnotí a část respondentů, která nyní rozhodně deklaruje svoji volební účast, nakonec k urnám vůbec nedorazí. Tohle všechno vytváří situaci, kdy do druhého lednového týdne není možné dělat nějakou ucelenější predikci a kdo něco takového dělá, je nutně šarlatán toužící po pochybné mediální slávě.

Pozor, příliš nepomohou ani historické exkurze do prezidentských voleb minulých, ať našich či zahraničních. Jednak proto, že společnost vždy svoji politickou vůli exekduje v jiné situaci (např. ani v roce 2013, ani v roce 2018 v Evropě neprobíhala takto rozsáhlá válka a ekonomika byla naprosto v jiné kondici). Taktéž v roce 2013 se jednalo o první volbu, kdy se mediální postupy (např. diskuze kandidátů) a kampaně teprve vytvářely. V roce 2018 tu zase byl hegemon Miloš Zeman se spřátelenou vládou v zádech, kterého se snažil dostihnout občanský kandidát podporovaný tehdejší opozicí.

A používat historické paralely ze zahraničí je stejně ošemetné. Sice můžeme prohlásit, že v roce 2002 dvoukolový systém napomohl Jacquesu Chiracovi k drtivému vítězství, jelikož jeho protikandidátem byl pro mnohé nepřijatelný Jean-Marie Le Pen, ale říct, že podobný osud jako Le Pen čeká i Andreje Babiše, protože „dvoukolový systém“ a „negativní volba“, jaksí ignoruje všechny ostatní faktory formující politickou situaci v naší domovině. Podobně relevantní je srovnávat současné průzkumy veřejného mínění s roky 2013 a 2018. Dává to stejný smysl, jako byste investovali na burze dle vývojové křivky z minulého roku. Zkusit to můžete, ale úspěch rozhodně nezaručujeme.

Takže nám místo analýzy zbývá držet se základních indicií: Poslední parlamentní volby jednoznačně ukázaly, že i při vysoké volební účasti dokáže pravice a liberální střed získat pouze menšinu hlasů. Vzhledem k tomu, že v těchto volbách žádné hlasy nepropadají a také nedošlo k výraznému přelivu preferencí mezi vládním a protivládním táborem, výhodu má středo-levicový kandidát. Záležet bude na volební účasti, která ale bývá v prezidentských volbách vysoká. Dále současná vláda nepostavila žádného svého kandidáta (a je vlastně jedno proč) a podpořila 3 občanské. Proti zkušenému politikovi tak do souboje jdou amatéři bez širších zkušeností a s menší mediální známostí. Poslední okolností je rozložení podpory. Vládou podpoření kandidáti čerpají svoji podporu ze stejných či podobných zdrojů. Pokud se jejich podpora vyrovná (což se nyní do jisté míry děje), je velká pravděpodobnost, že část voličů kvůli prohře svého favorita bude v druhém kole absentovat. Tohle všechno ukazuje pouze jedním směrem: Kandidát opozice to má v důležitých ohledech jednodušší, i když to tak nemusí vypadat.

Zdroje

Birch, S. (2003). *Two-Round Electoral Systems and Democracy*. *Comparative Political Studies*, Vol. 36, No. 3, pp. 319–344.

IDEA (2022). *Electoral System Design Database*. https://cvdddd-my.sharepoint.com/:w:/g/personal/karel_cvdddd_onmicrosoft_com/ERJ2GtSO2yZCiYsqEUWYKTsBYn7oaz4naZBxxd36y2X-KA.

Kantar, Data Collect (2022). *Výzkum před prezidentskými volbami 2023*. 1. vlna. Sběr dat: 14.11. – 23.11. 2022. https://ct24.ceskatelevize.cz/sites/default/files/2675542-prezidentske_volby_vyzkum_1vlna.pdf.

Autor



KAREL SÁL

Analytik

Karel Sál vystudoval politologii na Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, kde v roce 2016 obhájil disertační práci s názvem *Demokracie v krizi nezájmu: účinky využití internetových voleb ve volebním procesu vybraných zemí*. Odborně se zabývá problematikou e-Governmentu, internetovými volbami a informační svobodou. Je autorem několika odborných článků, vystupuje na mezinárodních konferencích a je zakladatelem a editorem think-tanku e-politics.cz.

Vydavatel



INSTITUT PRO POLITIKU A SPOLEČNOST

Posláním Institutu je zkvalitňování českého politického a veřejného prostředí prostřednictvím profesionální a otevřené diskuse a vytvoření živé platformy, která pojmenovává zásadní problémy, vypracovává jejich analýzy a nabízí recepty pro jejich řešení formou spolupráce expertů a politiků, mezinárodních konferencí, seminářů, veřejných diskuzí, politických a společenských analýz dostupných celé české společnosti. Jsme přesvědčeni, že otevřená odborná diskuse a poznání podstaty a příčin jednotlivých problémů jsou nutným předpokladem jakéhokoli úspěšného řešení problémů současné společnosti.



Martinská 2, 110 00 Praha 1



+420 602 502 674



www.politikaspolecnost.cz



office@politikaspolecnost.cz